

Roman Rudnicki, Anna Dubownik

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

RÓŻNICOWANIE DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W ROLNICTWIE W RAMACH WPR JAKO CZYNNIK WIELOFUNKCYJNEGO ROZWOJU ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH – PRZYKŁAD WOJEWÓDZTWA KUJAWSKO-POMORSKIEGO

*DIFFERENTIATION OF THE ECONOMIC ACTIVITY IN AGRICULTURE
FINANCED BY THE CAP AS A FACTOR OF MULTI-FUNCTIONAL
DEVELOPMENT OF AGRICULTURE AND RURAL AREAS – EXAMPLE
OF THE KUYAVIAN-POMERANIAN PROVINCE*

Słowa kluczowe: WPR, różnicowanie działalności gospodarczej, wielofunkcyjny rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Key words: CAP, diversification of economic activities, multifunctional development of agriculture and rural areas

JEL codes: Q18, R51

Abstrakt. Przedstawiono problem zróżnicowania przestrzennego implementacji środków unijnych skierowanych do gospodarstw rolnych województwa kujawsko-pomorskiego w celu podniesienia poziomu ich pozarolniczej aktywności gospodarczej w latach 2003-2014 (sumując wybrane działania SAPARD, SPO Rolnictwo i PROW). Dokonano oceny wpływu ww. działań pomocowych UE na wielofunkcyjny rozwój rolnictwa. Wykorzystano wskaźniki ilustrujące udział zrealizowanych wniosków w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych oraz gospodarstw z dochodami z pozarolniczej działalności gospodarczej – oraz obszarów wiejskich. Wykorzystano wskaźnik ilustrujący udział zrealizowanych wniosków w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych według rejestru REGON w 2014 roku. Ocena zróżnicowania przestrzennego wydzielonych wskaźników wykazała wiele prawidłowości, dotyczących zarówno pozytywnych (np. wyższy poziom wskaźników w gminach słabiej zurbanizowanych), jak i negatywnych (np. wyższy poziom wskaźników w gminach o korzystniejszych warunkach przyrodniczych rozwoju rolnictwa).

Wstęp

Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich stanowi ważny problem badawczy [Bański 2003, Dubownik 2010, Pałka 2004, Zegar 2008]. Z reguły utożsamiany jest z umacnianiem pozarolniczych działań gospodarki, zarówno przez lokalizację nowych podmiotów przemysłowych i usługowych, jak i wprowadzenie do istniejących już gospodarstw rolnych form pozarolniczej aktywności gospodarczej. Takie przekształcenia gospodarstw rolnych są szczególnie ważne na obszarach o dominacji funkcji rolniczej, gdzie uznać je można za warunek *sine qua non* skutecznej realizacji wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. Przyczynia się, oprócz unowocześnienia struktury gospodarczej, do poprawy sytuacji finansowej gospodarstw rolnych, a także – np. w wyniku zagospodarowania nadwyżek siły roboczej – podnosi ich efektywność gospodarowania [Dzun 2005].

Podstawową barierą ograniczającą pozarolniczy (niezwiązany z działalnością produkcyjną w rolnictwie) rozwój gospodarstw rolnych w Polsce jest ich słabość ekonomiczna, przejawiająca się brakiem wystarczających środków finansowych do podjęcia nowych form działalności gospodarczej (dotyczy zakupu maszyn i urządzeń, remontu lub modernizacji budynków). Poprawa tego stanu wymaga zewnętrznego wsparcia finansowego, zwłaszcza w ramach wspólnej

polityki rolnej (WPR) Unii Europejskiej (UE). Po raz pierwszy możliwości takie pojawiły się w latach 2003-2004 w ramach Przedakcesyjnego Programu Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich i SAPARD, w tym schematu „Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych”. Oddziaływanie tego programu było niewielkie (w Polsce zrealizowano 1490 wniosków). Było to wynikiem krótkiego okresu przyjmowania wniosków (od 3 grudnia 2003 roku do 26 stycznia 2004 roku) oraz przyjęcia regulacji, że przedsięwzięcia musiały być najpierw finansowane całkowicie ze środków własnych wnioskodawcy, a dopiero po zrealizowaniu i dokonaniu formalnego odbioru inwestycji, rolnik otrzymywał częściową refundację poniesionych kosztów (wkład własny co najmniej 50%, a górna granica wsparcia nie mogła być większa niż 6 tys. euro – około 24 tys. zł) [Rudnicki 2008].

Wraz z członkostwem Polski w UE takie wykorzystanie funduszy unijnych związane było z realizacją Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” (lata 2004-2006, w tym działanie „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” – SPO Rolnictwo) [MRiRW 2004]. Beneficjentami tego działania byli rolnicy oraz członkowie rodzin rolniczych, a także osoby prawne prowadzące działalność rolniczą. Maksymalny poziom wsparcia wynosił 50% kosztów kwalifikowanych projektu (do 35% udział środków UE), a pomoc finansowa nie mogła przekroczyć 100 tys. zł (w kraju zrealizowano 4073 wnioski) [Rudnicki 2010]. W ostatnio zakończonym okresie finansowym UE (lata 2007-2013) możliwości wsparcia pozarolniczej przedsiębiorczości w gospodarstwach rolnych wiązały się z realizacją PROW, w tym działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” – PROW [MRiRW 2007]. Pomoc ta miała formę zwrotu części kosztów kwalifikowanych (z reguły 50-80% dla gospodarstw, które poniosły straty w wyniku wystąpienia niekorzystnych zjawisk atmosferycznych), a jej wysokość nie mogła przekroczyć 100 tys. zł (w przypadku gdy operacja dotyczyła wytwarzania biogazu i energii elektrycznej z biogazu kwotę wsparcia podniesiono do 500 tys. zł).

Materiały i metodologia badań

Badania przeprowadzono na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego – regionu wyróżniającego się dominacją funkcji rolniczej oraz wysokim poziomem rolnictwa [Bański 2008, Rudnicki 2016, Stanny 2013]. W badaniach wykorzystano dane Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) w Warszawie dotyczące liczby (66,5 tys.) oraz powierzchni gospodarstw (1021 tys. ha UR, według rejestru producentów rolnych ARiMR – średnio w okresie 2004-2013), ze szczególnym wydzieleniem liczby zrealizowanych wniosków (wn.) oraz kwot dotacji UE (dot.) w ramach działań pomocowych WPR w latach 2002-2013, które ukierunkowane były na różnicowanie działalności gospodarczej w rolnictwie, tj. w programach: SAPARD (65 wn., 2,2 mln zł dot.), SPO Rolnictwo (217 wn., 16,2 mln zł dot.) oraz PROW (891 wn., 82,5 mln zł dot.).

Wykorzystano także dane GUS dotyczące liczby podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich według rejestru REGON (2002 rok – 67,0 tys. podmiotów, 2014 rok – 82,2 tys. podmiotów) oraz liczby gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej (14,8 tys. gospodarstw według *Powszechnego spisu rolnego 2010* – PSR 2010).

Analizą objęto obszary wiejskie, przyjmując jako podstawę oceny zróżnicowania przestrzennego 127 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich ujętych w granicach 19 jednostek powiatowych. Uwzględniając kryteria dostępu do środków analizowanych działań WPR, w pracy nie uwzględniono gmin miejskich, oprócz jednostek najmniejszych (poniżej 5 tys. – Nieszawy i Kowala).

Jako podstawę analizy przestrzennej przyjęto wskaźniki ilustrujące udziały w ogólnej liczbie zrealizowanych wniosków i sumie pozyskanych kwot dotacji w ramach ogółu wydzielonych działań pomocowych WPR w latach 2004-2013. Liczbę beneficjentów tych działań ujęto także

w odsetkach ogólnej liczby gospodarstw rolnych (według ARiMR) oraz liczby gospodarstw rolnych z dochodami z pozarolniczej działalności gospodarczej (według PSR 2010, dane według powiatów), co przyjęto jako podstawę oceny oddziaływania na wielofunkcyjny rozwój rolnictwa. Z kolei analizę ukierunkowaną na ocenę wpływu ww. działań na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich przeprowadzono na podstawie ich udziału w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych według rejestru REGON.

W celu pełniejszej oceny otrzymanych układów przestrzennych, wskaźniki ilustrujące zagadnie pozarolniczej aktywności gospodarczej odniesiono do dwudzielnego zróżnicowania wybranych warunków zewnętrznych rolnictwa, tj.:

- przyrodniczych: na podstawie wydzielenia jednostek o niższych i wyższych wskaźnikach jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej, w porównaniu do średniej w regionie (71 pkt) [IUNG 2000] – weryfikacja hipotezy, że poziom pozarolniczej aktywności gospodarczej w rolnictwie jest wyższy na terenach o niekorzystnych warunkach przyrodniczych;
- historycznych: na podstawie wydzielenia jednostek położonych w granicach dawnych zaborów rosyjskiego i pruskiego – weryfikacja hipotezy, że poziom pozarolniczej aktywności gospodarczej w rolnictwie jest wyższy na terenach dawnego zaboru rosyjskiego, co przyczynia się do zmniejszenia historycznie ukształtowanych różnic w tym zakresie;
- urbanizacyjnych: na podstawie wydzielenia jednostek o niższym poziomie urbanizacji, głównie gmin wiejskich oraz gmin silnie zurbanizowanych o przeważającej funkcji pozarolniczej, położonych w granicach Aglomeracji Bydgosko-Toruńskiej (21 gmin) [K-PBPPiR 2003] i strefach podmiejskich Grudziądzka i Włocławka – weryfikacja hipotezy, że poziom pozarolniczej aktywności gospodarczej w rolnictwie jest wyższy na terenach silnie zurbanizowanych, powiązanych funkcjonalnie z dużymi ośrodkami miejskimi.

W ocenie oddziaływania ww. uwarunkowań na wielofunkcyjny rozwój wsi i rolnictwa wykorzystano analizę porównawczą wielu wskaźników, przyjmując 100 pkt jako ich wartość na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, położonych w obrębie dawnego zaboru rosyjskiego oraz w słabo zurbanizowanych gminach wiejskich.

Wyniki badań

Ogółem w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2002-2013 zrealizowano 1173 wnioski dotyczące działań pomocowych w ramach WPR ukierunkowanych na wsparcie pozarolniczej przedsiębiorczości w gospodarstwach rolnych i skutkujące wydatkowaniem 100,9 mln zł dotacji UE [Rudnicki 2012, 2016]. Zróżnicowanie tych wartości na poziomie gmin wahało się od braku zjawiska w Białych Błotach (pow. bydgoski) i Śliwicach (pow. tucholski) do 28 wniosków i 2,6 mln zł w Pruszczu (pow. świecki).

Jako podstawę oceny oddziaływania instrumentów pomocowych WPR ukierunkowanych na wsparcie wielofunkcyjnego rolnictwa wykorzystano dwa wskaźniki:

- kwota pozyskanych dotacji na 1 ha UR – średnio w regionie 99 zł, w układzie powiatów od 57 zł w grudziądzkim do 143 zł w brodnickim (według gmin od 19 zł w Kamieniu Krajeńskim w pow. sępoleńskim i Książkach w pow. wąbrzeskim do 366 zł w Zbicznie w pow. brodnickim);
- liczba zrealizowanych wniosków w % ogólnej liczby gospodarstw rolnych – średnio w regionie 1,8%, w układzie powiatów od 1,0% w aleksandrowskim do 3,2% w znińskim (według gmin od 0,3% w Nowem w pow. świeckim do 6,8% w Brzoziu w pow. brodnickim; por. rys. 1 tab. 1).

Ocenę wpływu na wielofunkcyjny rozwój rolnictwa dopełnia wskaźnik (wg nomenklatury GUS) udziału beneficjentów ww. działań pomocowych w ogólnej liczbie gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej (średnio w regionie 7,9%). Pod tym względem zmienność tak skonstruowanego wskaźnika wahała się od 5-6% w powiatach: aleksandrowskim, bydgoskim, grudziądzkim

Tabela 1. Poziom absorpcji i wskaźniki oceny wpływu działań pomocowych WPR ukierunkowanych na wsparcie pozarolniczej przedsiębiorczości gospodarstw rolnych w latach 2002-2013 (razem SAPARD 2002-2004, SPO Rolnictwo 2004-2006, PROW 2007-2013)

Table 1. The level of absorption and indicators for assessing the impact of CAP support aimed at supporting non-agricultural entrepreneurship agricultural holdings in the years 2002-2013

Wyszczególnienie/ Specification	Kwota dotacji UE/ EU fund		Liczba zrealizowanych wniosków/ <i>Application of CAP funds</i>			
	mln zł/ PLN mln	zł/ha UR gospodarstw rolnych/ in PLN/ ha of agricultural land*	ogółem/ total	w tym wskaźniki oceny wielofunkcyjnego rozwoju/ <i>including indicators of the multifunctional development</i>		
				rolnictwo/ <i>agriculture</i>		obszary wiejskie/ <i>rural areas</i>
				w % ogólnej liczby gospo- darstw rolnych/ in the total number of farms[%]*	w % gospo- darstw z dochodem z pozarolniczej działalności gospodarczej in the number of farms with income from non-agricultural activities [%]**	w % liczby podmiotów gospodarczych według rejestru REGON w 2014 r./ <i>in the number of business entities according to the REGON register in 2014 [%]</i>
Województwo/ Voivodship kujawsko- pomorskie	100,9	99	1173	1,8	7,9	1,4
W tym powiaty/By powiat						
Aleksandrowski	2,6	74	30	1,0	5,1	1,2
Brodnicki	8,6	143	102	2,4	10,9	3,3
Bydgoski	6,0	112	74	2,2	5,8	0,6
Chelmiński	3,3	83	39	1,6	8,4	2,1
Golubsko-dobrzyński	4,8	122	53	1,7	6,0	2,4
Grudziądzki	2,8	57	32	1,1	5,6	1,2
Inowrocławski	9,0	103	100	2,2	9,3	1,5
Lipnowski	8,1	142	87	1,7	6,7	2,7
Mogileński	3,0	66	34	1,4	10,6	1,0
Nakielski	5,0	75	56	1,9	10,0	0,9
Radziejowski	4,7	96	54	1,5	6,6	2,3
Rypiński	4,9	138	54	1,7	6,8	3,6
Sępoleński	3,1	67	36	1,8	8,8	1,2
Świecki	6,3	95	73	1,7	9,2	1,0
Toruński	6,4	110	79	1,9	6,8	1,0
Tucholski	2,8	71	39	1,5	7,1	1,1
Wąbrzeski	2,6	69	34	1,6	7,5	2,7
Włocławski	8,6	94	100	1,3	8,3	1,8
Żniński	8,4	129	97	3,2	15,5	1,8

Tabela 1. Cd./Table 1. Cont.

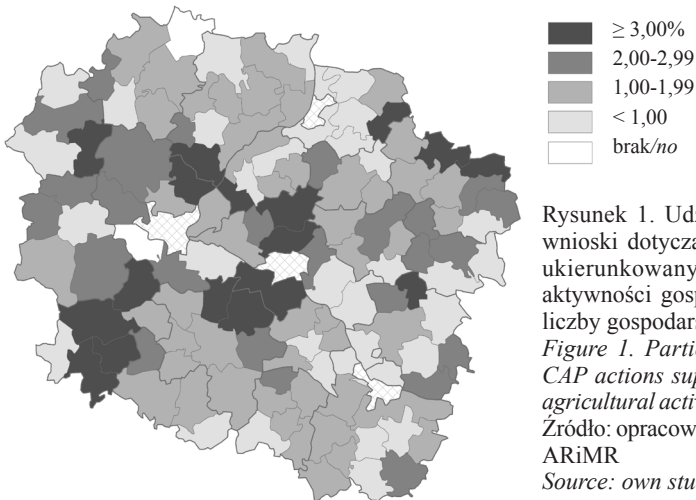
W tym uwarunkowania/Including conditions by point bonitation***						
Przyrodnicze/Nature – N	49,2	99	582	1,6	-	1,3
– K	51,7	98	591	1,9	-	1,6
– N = 100 pkt	105	99	102	116	-	118
Historyczne/Historical – R	32,0	103	362	1,4	-	2,0
– P	69,0	97	811	2,0	-	1,3
– R = 100 pkt	216	94	224	145	-	65
Urbanizacyjne/Urban – W	45,0	106	523	1,8	-	2,6
– U	55,9	94	650	1,7	-	1,1
– W = 100 pkt	124	89	124	94	-	41

* powierzchnia i liczba gospodarstw rolnych na podstawie wykazu producentów rolnych ARiMR/size and number of agricultural holdings on the basis of a list of ARMA agricultural producer; ** liczba gospodarstw z dochodami z pozarolniczej działalności gospodarczej według PSR 2010/the number of households with income from non-agricultural activities according to NAC 2010; *** uwarunkowania/conditions:

- przyrodnicze: N – niekorzystne, K – korzystne/natural: N-unfavorable, K favorable;
- historyczne: R – dawny zabór rosyjski, P – dawny zabór pruski/historical: R – historical Russian Partition, P – historical Prussian Partition;
- urbanizacyjne: W – gminy słabo zurbanizowane, głównie wiejskie, U – gminy silnie zurbanizowane/urban: W – mainly rural municipalities, U – urban municipalities

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR i GUS

Source: own study based on data from the Central Statistical Office and ARMA

Rysunek 1. Udział gospodarstw składających wnioski dotyczące działań pomocowych WPR ukierunkowanych na wsparcie pozarolniczej aktywności gospodarstw rolnych w % ogólnej liczby gospodarstw rolnych

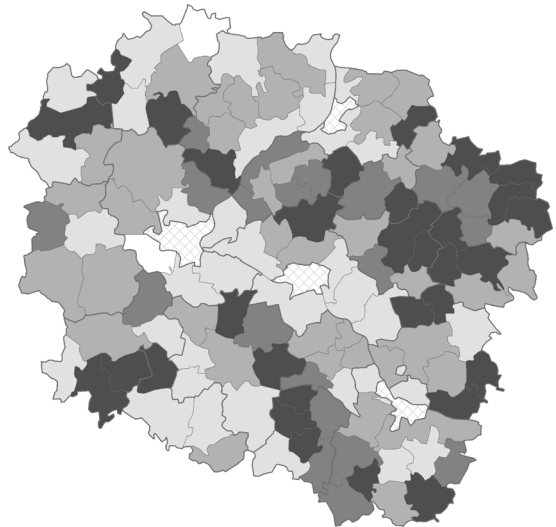
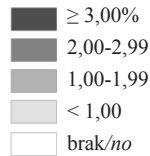
Figure 1. Participation of farms applying for CAP actions support aimed at supporting non-agricultural activities in the total number of farms

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Source: own study based on ARMA data

do ponad 10% w brodnickim, mogileńskim i przede wszystkim znińskim (najwyższy udział 15,5%) – tabela 1. Ocena tego układu przestrzennego wykazała najsilniejszy wpływ czynnika historycznego (por. tab. 1).

W analizie uwzględniono również zagadnienie oddziaływania ww. działań pomocowych na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. W tym ujęciu podstawę wnioskowania stanowił wskaźnik odnoszący liczbę zrealizowanych przez gospodarstwa rolne wniosków w odsetkach ogólnej liczby podmiotów według rejestru REGON w 2014 roku – średnio w regionie 1,4%, w

Rysunek 2. Wnioski dotyczące działań pomocowych WPR ukierunkowanych na wsparcie pozarolniczej aktywności gospodarstw rolnych w % ogólnej liczby podmiotów gospodarczych według rejestru REGON

Figure 2. Applications concerning CAP actions support aimed at supporting non-agricultural activities in agricultural holding in the total number of business entities according to the REGON register

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ARiMR

Source: own study based on ARMA data

układzie powiatów od 0,6% w bydgoskim do 3,6% w rypińskim, według gmin od 0,1 w Białych Błotach i Osiełsku w pow. bydgoskim do 11,3% w Chrostkowie w pow. lipnowskim – rys. 2. Ocena rozkładu przestrzennego wskaźnika wykazała silniejszy wpływ omawianych działań WPR na wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich w gminach słabo zurbanizowanych, charakteryzujących się korzystniejszymi warunkami rozwoju rolnictwa oraz położonych w granicach dawnego zaboru rosyjskiego. Za niekorzystne zjawisko uznać można słabe wielofunkcyjne oddziaływanie funduszy unijnych na obszarach o niekorzystnych warunkach przyrodniczych dla rozwoju rolnictwa.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała, że środki WPR przeznaczone na wsparcie pozarolniczej działalności gospodarczej gospodarstw rolnych województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzują się dużym zróżnicowaniem przestrzennym. Zróżnicowanie to jest efektem zapisów formalno-prawnych określających dostęp do tych funduszy oraz oddziaływania determinant przyrodniczych, historycznych i urbanizacyjnych.

Stwierdzono, że zmiany w tym zakresie zachodzące w latach 2002-2013 wiążą się przede wszystkim z niższą aktywnością gospodarstw rolnych w gminach o niekorzystnych warunkach rozwoju rolnictwa. Jest to zjawisko negatywne, ponieważ obszary te, ze względu na ograniczone dochody z działalności rolniczej, są predysponowane do rozwijania alternatywnych źródeł dochodów. Z punktu widzenia realizacji koncepcji spójności terytorialnej badanego regionu za niekorzystną uznać można także wyższy odsetek gospodarstw z dotacjami unijnymi na pozarolniczy rozwój gospodarczy na terenach dawnego zaboru pruskiego, co utrwala historycznie ukształtowane dysproporcje.

Pozytywna ocena pomocy finansowej UE kierowanej do gospodarstw rolnych podejmujących dodatkową działalność pozarolniczą najwyraźniej zaznacza się w przypadku oceny oddziaływania uwarunkowań urbanizacyjnych, gdzie przez wyższe wskaźniki oceny na terenach słabo zurbanizowanych jest ważnym czynnikiem wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Literatura/Bibliography

- Bański Jerzy. 2003. Pozarolniczy rozwój gospodarczy na obszarach wiejskich w Polsce (Non-agricultural economic development in rural areas of Poland). *Przegląd Geograficzny* 75 (3): 385-401.
- Bański Jerzy. 2008. Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego (Economically successful rural areas). *Studia Obszarów Wiejskich IGiPZ PAN* 14: 136.
- Dubownik Anna. 2010. Oddziaływanie środków Unii Europejskiej na różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego (Impact of European Union funds on diversification of economic activity in rural areas of the Wielkopolskie voivodship). *Studia i Prace z Geografii i Geologii* 7: 171-178.
- Dzun Włodzimierz. 2005. Działalność rolnicza gospodarstw rolnych a rozwój obszarów wiejskich. [W] *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich* (Agricultural activity of farms and development of rural areas. [In] Agriculture and rural development), ed. M. Kłodziński, W. Dzun, 105-128. Warszawa: IRWiR PAN.
- IUNG. 2000. *Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski* (Valorisation of the agricultural production space in Poland). Puławy: IUNiG-PIB.
- K-PBPPiR. 2003. *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego* (Spatial Development Plan of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship). Włocławek: Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego.
- Pałka Ewa. 2004. Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich (Non-agricultural economic activity in rural areas). *Studia Obszarów Wiejskich IGiPZ PAN* 5: 94-102.
- MRiRW. 2004. *Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich. Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004-2006* (Sectoral Operational Program „Restructuring and modernization of the food sector and rural development. National Development Plan for 2004-2006). Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- MRiRW. 2007. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013* (Rural Development Program for the years 2007-2013). Warszawa: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
- Rudnicki Roman. 2008. *Przedakcesyjny Program Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich SAPARD – studium przestrzenne* (Pre-accession Program for Agriculture and Rural Development SAPARD – spatial study). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Rudnicki Roman. 2010. *Zróżnicowanie przestrzenne wykorzystania funduszy Unii Europejskiej przez gospodarstwa rolne w Polsce w latach 2004-2006* (Spatial differentiation of the use of EU funds by agricultural holdings in Poland in 2004-2006). Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Rudnicki Roman. 2012. Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej ukierunkowane na różnicowanie działalności gospodarczej w rolnictwie jako czynnik aktywizacji wiejskiego rynku pracy w Polsce w latach 2003-2010. [W] *Wiejskie rynki pracy – zasoby, aktywizacja, nowe struktury* (Instruments of the Common Agricultural Policy aimed at diversification of economic activity in agriculture as a factor in the activation of the rural labor market in Poland in the years 2003-2010. [In] Rural labor markets – resources, activation, new structures), ed. W. Kamińska, K. Heffner, 179-208. Warszawa: KPZK PAN.
- Rudnicki Roman. 2016. *Rolnictwo Polski. Studium statystyczno-przestrzenne* (Polish agriculture. Statistical and spatial study). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Stanny Monika. 2013. *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce* (Spatial diversification of rural development in Poland). Warszawa: Wydawnictwo IRWiR.
- Zegar Józef. 2008. *Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej* (Revenues in agriculture in the period of transformation and European integration). Warszawa IERiGŻ-PIB.

Summary

The aim of this article is to present the spatial differentiation of CAP funds directed to farms of Kuyavian-Pomeranian region in order to increase the level of their non-agricultural economic activity in the years 2003-2014. The analysis was focused to assess the impact of EU funds for multifunctional development of agriculture and rural areas. The indicators were used to illustrate the share of realized applications in the overall numbers of farms and households with income from non-agricultural activities. It has been shown that the higher level of indicators were in the municipalities of less urbanized areas, which should be considered as positive. Also, it has been demonstrated that the indicators were higher in municipalities with more favorable conditions for agricultural development, which must be regarded as potentially negative.

Adres do korespondencji
 Prof. UMK dr hab. Roman Rudnicki, dr Anna Dubownik
 Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
 Wydział Nauk o Ziemi
 ul. Lwowska 1, 87-100 Toruń
 e-mail: rudnickir@umk.pl, a_dubownik@umk.pl